

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

ЉИЉАНА БАЈАЦ: МОТИВ ОТУЂЕНОСТИ У РОМАНУ СРПСКЕ МОДЕРНЕ: КРАЈ 19. И ПОЧЕТАК 20. ВЕКА

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
<p>Датум и орган који је именовео комисију</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Наставно-научно веће Филозофског факултета у Новом Саду, 22.4.2016 2. Састав комисије: др Миливој Ненин, ред. проф., Српска и јужнословенске књижевности са теоријом књижевности, 17.3.2005, Филозофски факултет у Новом Саду, председник комисије . др Јован Делић, ред. проф., Наука о књижевности, 15.7.2009, Филолошки факултет у Београду, члан комисије др Зорица Хаџић, доцент, Српска и јужнословенске књижевности са теоријом књижевности, 7.6.2012, Филозофски факултет у Новом Саду, члан комисије др Горана Раичевић, ред. проф. Српска и јужнословенске књижевности са теоријом књижевности, 23.4.2015, Филозофски факултет у Новом Саду, ментор
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
<ol style="list-style-type: none"> 1. Име, име једног родитеља, презиме: Љиљана, Стеван, Бајац 2. Датум рођења, општина, држава: 12.7.1985, Вуковар, Република Хрватска 3. Назив факултета, назив студијског програма дипломских академских студија – мастер и стечени стручни назив: Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Српска књижевност, Мастер професор књижевности и језика (србиста) 4. Година уписа на докторске студије и назив студијског програма докторских студија: 2010, Језик и књижевност (модул књижевност) 5. Назив факултета, назив магистарске тезе, научна област и датум одбране: 6. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука:
III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
<i>МОТИВ ОТУЂЕНОСТИ У РОМАНУ СРПСКЕ МОДЕРНЕ: КРАЈ 19. И ПОЧЕТАК 20. ВЕКА</i>

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Навести кратак садржај са назнаком броја страна, поглавља, слика, шема, графикона и сл.

Докторска теза Љиљане Бајац „Мотив отуђености у роману српске модерне: крај 19. и почетак 20. века“ има 350 страница и састоји се од следећих поглавља: УВОД (9-12); ЗАЧЕТАК СРПСКЕ МОДЕРНЕ ПРОЗЕ (12-39) са потпоглављима „Проблем периодизације“ (12-18), „Прочват романа“ (18-22), „Лиризам“ (22-23), „Редукција фабуле, промена приповедачке позиције“ (23-25), „Време“ (25-26), „Језик“ (26-27), „Урбанизација“ (27-29), „Нови јунак“ (29-33), „Отуђеност“ (33-39); СВЕТОЛИК РАНКОВИЋ – ИЗМЕЂУ РЕАЛИЗМА И МОДЕРНЕ (39-94) са потпоглављима: „Од оријентализма ка европејству“ (42-47), „Идеалиста, песимиста, творац психолошког романа и зачетник модерне српске прозе“ (47-54); „Реалиста или модерниста“ (54-56), „Горски цар“ (56-58), „Отуђеност као побуна“ (58-65); „Отуђеност као одступање од клишеа“ (65-68); „Сеоска учитељица“ (68-70), „Отуђеност као егоизам“ (70-77), „Отуђеност као контемплација и пасивност“ (77-82), „Порушени идеали“ (82-87), „Отуђеност као немир“ (87-94); СВЕТОЗАР ЋОРОВИЋ – ПРВИ СЛИКАР ХЕРЦЕГОВИНЕ (94-97) са потпоглављима „Мостар као раскрсница путева и цивилизација (97-101), „Приповедач-сликар, таленат кога су родили земља и народ“ (101-106), „Модерна као Ћоровићев завичај“ (106-108), „Мајчина султанија“ (108-109), „Отуђеност као таштина“ (109-116), „Стојан Мутикашиа“ (116-118), „Отуђеност као грамзивост“ (118-123), „Међу својима“ (123-126), „Отуђеност као осамостаљивање“ (126-130); ИВО ЋИПИКО – ЗАЉУБЉЕНИК У СВОЈ ЗАВИЧАЈ (130-135) са потпоглављима „Удаљавање од реализма и приближавање модерни“ (135-137), „Русоиста и најбољи пејзажиста српске књижевности“ (139-145), „За крухом“ (145-147), „Отуђеност као потрага за уточиштем (147-155); ВЕЉКО МИЛИЋЕВИЋ – ЗАЧЕТНИК ПОЕТСКОГ РОМАНА (155-158) са потпоглављима „Рађање поетског романа“ (158-164), „Млада нада српске књижевности, метеорска појава, најјачи таленат“ (164-173), „Личани на беспућу“ (173-176), „Беснуће“ (176-178), „Отуђеност као неоствареност идентитета (178-193); МИЛУТИН УСКОКОВИЋ – ТВОРАЦ БЕОГРАДСКОГ РОМАНА (193-195) са потпоглављима „Београд као магнет за дошљаке“ (195-201), „Миљеник критичара, писац-међаш“ (201-208), „Струјање новог духа“ (209-212), „Дошљаци“ (212-215), „Отуђеност као разапетост“ (215-224), „Отуђеност као пожртвованост“ (224-228), „Чедомир Илић“ (228-230), „Отуђеност као изневеравање идеала“ (230-238), „Отуђеност као покушај еманципације“ (238-244); БОРИСАВ СТАНКОВИЋ – ВРХУНАЦ СРПСКЕ МОДЕРНЕ ПРОЗЕ (247-250) са потпоглављима „Свет дерта и севдаха“ (250-252), „Генијални варварин, потпуни импресионист, муцави геније“ (252-263); „Софка то сам ја“ (263-264), „Рањави и жељни – јунаци Борисава Станковића (266-269), „Нечиста крв“ (269-273), „Отуђеност као самоспознаја и самосвест (273-286), „Газда Младен“ (293-295), „Отуђеност као лажно представљање“ (295-297), „Отуђеност као конформизам“ (297-312); РОМАН МОДЕРНЕ КАО ПРЕТЕЧА АВАНГАРДНЕ ПРОЗЕ (312-315) са потпоглављима „Заједничке одлике романа модерне и Дневника о Чарнојевићу (315), „Жанр“ (315), „Гачка гледишта“ (316), „Фабула“ (317-319), „Време“ (319-320), „Описи“ (320), „Природа као нова религија“ (321-322), „Искорењени на беспућу“ (322-323), „Пасивност, безвољност, немоћ и сувишност“ (323-325), „Удвостручавање“ (325-327), „Однос према жени“ (327-329), „Однорођавање и слика цркве“ (329-331), ЗАКЉУЧАК (331-340), ЛИТЕРАТУРА (340-350).

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

У уводном поглављу кандидаткиња је објаснила потребу да се роман српске модерне истражи са становишта мотива отуђености, који се уочава као особина његових карактера или јунака, и представила доминантну тематску карактеристику овог жанра у првом периоду модернизације српске књижевности. Мотив отуђености уочава се као пар екселанс индивидуалистичко осећање појединца који се налази у раскораку са колективом. Отуђеност се дефинише у различитим појавним облицима, па се дефинише и као проблематизовање идентитета индивиде, која се и сама удваја (самоотуђење) откривајући свог двојника. Неретко се у ликовима романа модерне јавља и осећање изузетности, позвања за неки виши облик живота од оног који нуди средина из које су потекли. Туђинство се препознаје и у опозицији село/паланка-град, у који дошљаци из провинције не могу да се уклопе, али будући да више не припадају ни месту рођења, остају заточени у некој врсти лиминалне позиције.

У поглављу под насловом «Зачетак српске модерне прозе» говори се прво о проблему периодизације у историјама књижевности, као и о граничној години која би означила почетак тзв. српске модерне, периода у којем се уочавају прве модернистичке тенденције у националној литератури. Наводе се различита мишљења критичара од Јована Скерлића и Богдана и Павла Поповића, Драгутина Прохаске, преко проучавалаца реализма старије генерације Глигорића и Вученова (који ову епоху продужавају до првих деценија 20. stoleћа) са једне стране и Душана Иванића са друге, па све до најбољих познавалаца српске модерне Драгише Витошевића, Зорана Гавриловића, Драгише Живковића, Предрага Палавестре и других...

Схватајући роман као жанр који је успешно ујединио реалистичку традицију и модерно осећање индивидуалности, и узимајући у обзир чињеницу да је у српском роману приповетка доминантан жанр, кандидаткиња сматра да је успон романа у последњој деценији 19. и првим деценијама 20. века објашњив са једне стране потребом писца да у литерарном облику представе проблеме грађанског друштва у повоју, у којем се појединац не осећа више неодвојивим делом колектива. Сукобљавање индивидуалних и колективних интереса које се представља из перспективе појединца захтева и нове облике приповедања који треба да представе унутрашњи свет јунака, ток његових мисли, фрагментарност његовог доживљаја света. Субјективност, лиризам, описи природе, редукција фабуле, фокализовање уместо свезнајућег приповедача... отуда представљају нове елементе у романесном жанру модерног типа. Време и простор такође се индивидуализују, као и језик јунака који добија дијалекатска одличја. Успоставља се напетост између руралног и урбаног, патријархалног и грађанског, а из овог «процепа» јавља се и нови јунак, интелектуалац, склон интроспекцији, песимизму, са снажном самосвешћу о властитој отуђености. У кратком прегледу историје овог појма истиче се туђинство као сложен појам са много лица и значења, као осећање у којем је наглашено усамљивање и одвајање појединца од света у којем живи.

У поглављу «Светолик Ранковић – између реализма и модерне» говори се о делу писца у чијем реалистичком проседеу кандидаткиња (на трагу једног дела досадашње критике) уочава прве елементе модерности. Оцртавши друштвено-историјске прилике у Србији друге половине 19. века, кандидаткиња је дала слику села које у својим романима представља Ранковић. Са друге стране, наглашава се употреба унутрашњег монолога, као новог приповедачког поступка, чиме се успоставља равнотежа између социјалне и психолошке компоненте Ранковићевих романа. Следе анализе *Горског цара*, *Сеоске учитељице* и *Порушених идеала*, са нагласком на мотиву отуђености, који се у првом случају доводи у везу са побуном, у другом са егизмом, у трећем са унутрашњим романтичарским немиром. Наглашен је посебно идеализам Ранковићевих јунака.

У поглављу «Светозар Ђоровић – први сликар Херцеговине» анализирају се романи у којима је тематизована стварност Мостара с краја 19. века – вароши на раскрсници путева и цивилизација, месту сусрета старог оријенталног, турског и новог западњачког,

аустоугарског начина живота. У *Мајчиној султанији* препознала је кандидаткиња отуђеност као последицу таштине, у *Стојану Мутикаши* као последицу грамзивости, у роману *Међу својима* – жеље за осамостаљењем.

Поглавље «Иво Ћипико – заљубљеник у свој завичај» посвећено је романескном опусу писца који је тематизовао живот сељака у далматинском залеђу. У анализи романа *За крухом* као антитеза друштвеносоцијалном аспекту истиче се лиризам, субјективизам и импресионистички доживљај природе. Отуђеност Иве Полића уочава се као последица потраге за уточиштем.

«Вељко Милићевић – зачетник поетског романа» наслов је поглавља у којем се анализирају Милићевићев роман *Беспуће*, тако што се мотив отуђености доводи у везу са проблемом идентитета, при чему се указује и на појаву унутрашњег удвајања лика и појаве двојника.

Романи Милутина Ускоковића, творца тзв. београдског романа анализирају се у наредном поглављу. Након прегледа досадашњих критика о Ускоковићевом делу, скреће се пажња на продор урбаног елемента у језик, и представља оно што се назива београдским стилем. Роман *Дошљаци* истиче се као преломни догађај у српској књижевности, када се у центар пажње стављају људи и атмосфера урбане средине – Београда с почетка 20. века. Као и код Вељка Милићевиће истиче се позиција лиминалности главног јунака Милоша Кремића, али и Чедомира Илића, главног јунака истоименог Ускоковићевог романа. Анализирају се такође и женски ликови са нагласком на новој улози жене у грађанском друштву.

Борисаву Станковићу чије се дело сматра «врхунцем српске модерне прозе» посвећена је и највећа пажња. Након исцрпног прегледа ставова критике (старије и новије генерације) о стваралаштву аутора *Нечисте крви* кандидаткиња анализира јунаке са становишта мотива отуђености, с посебним нагласком на позицију главне јунакиње коју одликује управо усамљеништво и присуство егзистенцијалне самоће. Отуђеност као другост уочава се у лику њеног оца ефенди Мите. Кандидаткиња се осврнула и на недовршен Станковићев роман *Газда Младен*, анализирајући мотив отуђености код његових јунака.

У поглављу под насловом «Роман модерне као претеча авангардне прозе» говори се о модернистичким елементима у анализираним романима, који се могу посматрати као карика која повезује реалистички проседе са авангардном формом романа какав је на пример *Дневник о Чарнојевићу* Милоша Црњанског. (Анализира се тачка гледишта, фабула, време, дескрипција, улога природе и коначно, суштинско осећање отуђености јунака.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. „Слика града у роману Дошљаци Милутина Ускоковића“, *Социолошки годишњак*, бр. 7, Завод за уџбенике и наставна средства Источно Сарајево, Сарајево, 2012. године, стр. 171-186.
2. „Вељко Милићевић – заборављени Личанин као претеча српских модерниста“, *Љетопис Просвјете*, бр. 18, Загреб, 2013. године, стр. 340-353.
3. „Слика града у роману Чедомир Илић“, *Међај*, год. 32, бр. 89/90, Ужице, 2013. године, стр. 30-40.

4. „Роман модерне као претеча експресионистичког романа *Дневник о Чарнојевићу* Милоша Црњанског“, Зборник радова са првог међународног интердисциплинарног скупа младих научника друштвених и хуманистичких наука *Контексти*, Нови Сад, 2014. године, стр. 643-656
5. „Романи Светозара Ђоровића као претеча српске модерне прозе“, *Зборник радова са међународне студентске конференције Јучер, данас сутра – славистика*, Филолошки факултет Свеучилишта у Загребу, Загреб, 2014. године, стр. 9-19.
6. „Слика другог у романима Милутина Ускоковића“, *Савремена проучавања језика и књижевности: зборник радова са V научног скупа младих филолога Србије*, књ. 2, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац, 2014. године, стр. 355-365.
7. „Мотив отуђења у роману Светолика Ранковића *Порушени идеали*“, *Савремена проучавања језика и књижевности: зборник радова са VI научног скупа младих филолога Србије*, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац, 2015. године, стр. 207-219.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

На крају истраживања закључено је да је анализа идејних и структурно-формалних карактеристика романа Светолика Ранковића, Светозара Ђоровића, Иве Ћипика, Вељка Милићевића, Милутина Ускоковића и Борисава Станковића потврдила хипотезу да почетке модерне прозе треба тражити у последњој деценији 19. века, као и да романи писани крајем 19. и почетком 20. столећа представљају карику у ланцу која води од епохе реализма до авангарде. Показано је и да се процват модерног српског романа поклопио са друштвеним процесима преласка са патријархалног колективистичког у грађански индивидуалистички образац. Проблеми појединца у сукобу са средином и заједницом тако постају централне теме и српског модерног романа, а осећање отуђености, страности, усамљеништва, одвојености једно од доминантних осећања романескних ликова. То је уочљиво још од јунака Светолика Ранковића који се суочавају са разбијањем романтичарског идеализма, након којих се суочавамо са сложенијим облицима отуђености код других романописаца модерне. Несналажење у новом свету у њима рађа осећања одељености, а пасивност ових јунака може се тумачити и као последица њихове лиминалности. Анализа структурно-формалних особина показала је да у овим романима долази и до промене приповедачких поступака, позиције приповедача, као и до субјективизације времена и простора, тако што се у импресионистичком контексту открива паралелизам између личних осећања јунака и природног пејзажа. Ипак, будући заувек одељени од невиности и чистоте живота у складу са природом, у неуспешном покушају да пронађу окриље и уточиште у новом, урбаном свету, живот јунака модерног српског романа открива се као неаутентичан и промашен. Неједнак ритам развоја када се способност самоспознаје и интроспекције креће брже од општег друштвеног кретања, наставиће се у 20. столећу нажалост и на плану књижевног развоја, чији ће континуитет омести светски ратови. Уместо да, према авангардистичким схватањима, покрене и развој социјалног, колективног обрасца, српска књижевност је била у позицији само да бележи, прати његово лутање између различитих концепција кобних идеолошких разлика, чије последице, као друштво, осећамо и данас.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Експлицитно навести позитивну или негативну оцену начина приказа и тумачења резултата истраживања.

Резултати истраживања у докторској дисертацији Љиљане Бајац изложени су након опсежних анализа, којима је претходило обухватно представљање досадашњих критичких ставова о епохи српске модерне и о романесном опусу Светолика Ранковића, Светозара Ђоровића, Ива Ћипика, Вељка Милићевића, Милутина Ускоковића и Боре Станковића. Усредсређујући се на проблем отуђености јунака на преласку из патријархалног на грађански друштвени образац, кандидаткиња је такође своја открића заснивала и на литератури социолошкој и психолошкој. Нису заобиђене ни формално-структурне иновације у приповедном поступку романа као жанра у успону. Предмет и метод истраживања су јасно представљени као и хипотеза да почетке српског модерног романа треба тражити у последњој деценији 19. столећа (на супрот тези о продуженом реализму у првим деценијама 20. века.) Анализе појединачних романа и романескних јунака изведене су прецизно и представљају оригиналан допринос проучавању српске књижевности.

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Експлицитно навести да ли дисертација јесте или није написана у складу са наведеним образложењем, као и да ли она садржи или не садржи све битне елементе. Дати јасне, прецизне и концизне одговоре на 3. и 4. питање:

8. Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме да

9.	Да ли дисертација садржи све битне елементе да
10.	По чему је дисертација оригиналан допринос науци Роман српске модерне испитан је у овој тези са становишта важног мотива који у бројним својим облицима и манифестацијама говори о елементима модерности који већ увелико карактеришу српску прозу крајем 19. и почетком 20. века. Свако будуће истраживање овог периода или жанра у српској књижевности неће моћи да заобиђе резултате и закључке ове докторске тезе.
11.	Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања Дисертација нема битнијих недостатака
X	ПРЕДЛОГ:
	На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:
-	да се докторска дисертација прихвати, а кандидату одобри одбрана

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

Проф. др Миливој Ненин (председник комисије)

Проф. др Јован Делић (члан комисије)

Доц. др Зорица Хаџић (члан комисије)

Проф. др Горана Раичевић (ментор)